ePublishing

Investigating the child's world

Vol 4 (2000)

Κοινωνικοπολιτισμικό ηλαίσιο και κοινωνιομετρικές επιλογές παιδιών προσχολικής ηλικίας

Κωνσταντίνος Μπίκος (Konstantinos Mpikos)

doi: 10.12681/icw.18131

Copyright © 2018, Investigating the child's world

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0.

To cite this article:

Μπίκος (Konstantinos Mpikos) K. (2000). Κοινωνικοπολιτισμικό ηλαίσιο και κοινωνιομετρικές επιλογές παιδιών προσχολικής ηλικίας. *Investigating the child's World*, *4*, 22–33. https://doi.org/10.12681/icw.18131

https://epublishing.ekt.gr | **e-Publisher:** EKT | **Downloaded at:** 21/01/2026 21:50:41

Κωνσταντίνος Μπίκος
Αναπληρωτής. Καθηγητής
Παιδαγωγικού Τμήματος Νηπιαγωγών
Αριστοτελείου Παν/μιου Θεσ/κης

Κοινωνικοπολιτισμικό πλαίσιο και κοινωνιομετρικές επιλογές παιδιών προσχολικής ηλικίας

Εισαγωγή

Από τη στιγμή που το παιδί εντάσσεται σε κάποιο ίδρυμα προσχολικής αγωγής συντελείται το πέρασμα από την αποκλειστικότητα των επαφών του με τους γονείς στο άνοιγμα της επικοινωνίας του με την πρώτη ομάδα συνομηλίκων. Σ' αυτή την ομάδα με την ιδιαίτερη δομή και πλέγμα κοινωνικών σχέσεων του δίνεται η ευκαιρία για τις πρώτες κοινωνικές επαφές και αλληλεπιδράσεις.

Οι σχέσεις συνομηλίκων διαφοροποιούνται μεν ποιοτικά από τις σχέσεις με τους γονείς, δεν παύουν όμως να είναι εξίσου σημαντικές. Μέσα απ' αυτές τις σχέσεις τα παιδιά διευρύνουν την κατανόησή τους για την κοινωνική πραγματικότητα, καθώς τους δίνεται η ευκαιρία να αναγνωρίσουν ότι συνήθως δεν ισχύουν από πριν κανόνες αλλά ότι πρέπει τα ίδια να τους αναπτύξουν. Έτσι οι πρώιμες σχέσεις των παιδιών επιδρούν στην κοινωνική, γνωστική και συναισθηματική ανάπτυξή τους, όπως και στην ανάπτυξη δεξιοτήτων για διαπροσωπικές σχέσεις και τη μελλοντική τους ένταξη στην κοινωνική ζωή (Youniss 1980). Έρευνες έδειξαν ότι βασικές ανάγκες και επιδιώξεις του παιδιού της προσχολικής ηλικίας είναι να βρει συντρόφους για το παιχνίδι, να γίνει αποδεκτό από τους συνομηλίκους και να αναπτύξει φιλίες. Σε περιπτώσεις αποτυχίας και απόρριψης παρατηρήθηκαν αυξημένο άγχος, χαμηλή αυτοεκτίμηση και εχθρική συμπεριφορά, η οποία με τη σειρά της οδηγούσε σε περαιτέρω απόρριψη (Damon & Hart, 1988).

Σ' αυτό το πλαίσιο ένα ενδιαφέρον πάντα θέμα αποτελούν τα κριτήρια, που διαμορφώνουν τα παιδιά προκειμένου να επιλέξουν ή να απορρίψουν κάποιο σύντροφο. Μία πρώτη διαπίστωση είναι ότι οι αντιλήψεις των παιδιών σχετικά με τις κοινωνικές τους σχέσεις μεταβάλλονται σταδιακά, καθώς αυτά αναπτύσσονται από άποψη γνωστική, συναισθηματική και κοινωνική (Furman & Bierman, 1983).

Όσον αφορά τη φάση της προσχολικής ηλικίας ειδικότερα, ο Selman (1980) διατείνεται ότι παιδιά μέχρι

και έξι ετών δεν μπορούν να διαχωρίσουν τα ψυχολογικά από τα φυσικά χαρακτηριστικά των ανθρώπων, όπως και τις μεταξύ τους σχέσεις. Γι' αυτό το λόγο δεν μπορούν να καθορίσουν τη σχέση τους πέρα από «μια στιγμιαία φυσική αλληλεπίδραση». Έτσι είναι αναμενόμενο να βασίζουν τις επιλογές τους σε παρατηρήσιμα/εξωτερικά χαρακτηριστικά, όπως η εγγύτητα (propin quity) και τα φυσικά χαρακτηριστικά. Ένα επιπλέον γνώρισμα που είναι εύκολα παρατηρήσιμο, άρα αναμενόμενο να παίζει ρόλο στις επιλογές τους, είναι και οι κοινές δραστηριότητες, δηλαδή το παιχνίδι.

Οι αντιλήψεις των παιδιών για τις κοινωνικές τους σχέσεις αποτυπώνονται στις αιτιολογήσεις που δίνουν για τις επιλογές ή απορρίψεις συντρόφων. Οι αιτιολογήσεις τους θεωρούνται από άποψη ποσοτική περιορισμένες, ενώ από άποψη ποιοτική ότι φανερώνουν μια εγωκεντρική και «συγκεκριμένη» αντιμετώπιση των κοινωνικών τους σχέσεων. Φαίνεται δηλαδή να στηρίζουν τις σχέσεις τους σε ένα «πάρε-δώσε» και να θεωρούν ότι η σχέση τους υφίσταται, όσο διαρκεί η κοινή δράση (Hartup & Rubin, 1986. Hofer et al., 1990).

Μία από τις πιο γνωστές έρευνες σχετικά με το θέμα είναι αυτή που διεξήγαγαν οι Bigelow και La Gaipa το 1980. Κατέληξαν στη διαπίστωση ότι οι επιλογές των παιδιών προσχολικής ηλικίας επηρεάζονται από τα εξής κριτήρια ή προσδοκίες εκ μέρους των φίλων: κοινές δραστηριότητες, εγγύτητα, φυσικά χαρακτηριστικά, υποστήριξη/συμπάθεια. Ως συνηθέστεροι λόγοι για την απόρριψη συντρόφων αναφέρονται η φυσική βία/επιθετικότητα και η ενοχλητική συμπεριφορά. Γενικά πάντως θεωρείται ότι τόσο οι επιλογές όσο και οι απορρίψεις των παιδιών στηρίζονται στην έκδηλη συμπεριφορά και δεν είναι δυνατή από μέρους τους η αναζήτηση των κινήτρων ή των αιτίων της (Youniss, 1980).

Ακολουθώντας απόψεις του L. Vygotsky με τον όρο «κοινωνικοπολιτισμικό περιβάλλον» αναφερόμαστε στον στενό κύκλο επαφών του παιδιού, όπως η οικογένεια με τη μορφωτική και πολιτισμική της παράδοση και η κοινότητα στην οποία αυτή εντάσσεται. Παράγοντες που καθορίζουν αυτό το περιβάλλον είναι το μορφωτικό και όχι το γνωστικό επίπεδο των γονέων, ο τόπος ή η ευρύτερη κοινότητα στην οποία ζουν και η κουλτούρα μέσα στην οποία μεγαλώνουν τα παιδιά. Μ' αυτήν την έννοια παράγοντες όπως το οικονομικό επίπεδο ή διακρίσεις του τύπου «αγροτικό»-«αστικό» δεν φαίνεται να παίζουν τόσο σημαντικό ρόλο στην ανάπτυξη του παιδιού. Αντίθετα οι παράγοντες που αναφέρθηκαν παραπάνω διαμορφώνουν διαφορετικούς τύπους σχέσεων. Άλλου τύπου σχέσεις δημιουργούνται σε κλειστά περιβάλλοντα, όπου επικρατεί κοινωνική συνοχή και άλλου τύπου σχέσεις σε περιβάλλοντα χωρίς κοινωνική συνοχή. Διαφορετικού τύπου σχέσεις δημιουργούν τα παιδιά που προέρχονται από οικογένειες με υψηλό μορφωτικό επίπεδο σε σύγκριση με παιδιά που προέρχονται από οικογένειες με χαμηλό μορφωτι-

κό επίπεδο (Wertsch, 1985). Στους παράγοντες που παίζουν καθοριστικό ρόλο στις σχέσεις των παιδιών υπεισέρχεται προοδευτικά και η ομάδα, μέσα στην οποία αναπτύσσεται το παιδί, π.χ. το νηπιαγωγείο ή το σχολείο. Μέσα σ' αυτό το πλαίσιο το παιδί κοινωνικοποιείται με τέτοιο τρόπο, ώστε να είναι έτοιμο να δεχτεί τις αξίες, τους στόχους και τους τρόπους συμπεριφοράς (νόρμες) που υιοθετήθηκαν από παλιότερες γενιές. Έτσι εξασφαλίζεται η σταθερότητα και η συνέχεια από γενιά σε γενιά (Triandis & Vassiliou, 1973).

Με βάση τα όσα προαναφέρθηκαν, το νηπιαγωγείο αποτελεί δομή, μέσα στην οποία αναπτύσσονται οι πρώτες κοινωνικές σχέσεις των παιδιών. Η έρευνα σε ό,τι αφορά τη διαμόρφωση αυτών των σχέσεων είναι περιορισμένη, παρ' όλο που θεωρητικά υποστηρίζεται ότι μέσα σ'αυτό το πλαίσιο συντελείται η πρώτη κοινωνικοποίηση του παιδιού. Αυτό μπορεί να αποδοθεί στην ίδια την προσχολική αγωγή, η οποία αφενός είχε θεωρηθεί ως χώρος φύλαξης των παιδιών ή χώρος γνωστικής προετοιμασίας για την τυπική εκπαίδευση και έτσι ο ρόλος των κοινωνικών ή συναισθηματικών παραγόντων είχε υποτιμηθεί. Αφετέρου η προσχολική αγωγή ήταν για μεγάλο διάστημα –στην Ελλάδα ακόμη εξακολουθεί να είναι– προαιρετική.

Στόχος της ερευνητικής μελέτης που ακολουθεί είναι η διερεύνηση των κοινωνικών σχέσεων μέσα στο πλαίσιο του νηπιαγωγείου. Η ερευνητική υπόθεση ήταν ότι η ομάδα των παιδιών του νηπιαγωγείου αναμένεται να ακολουθεί πρότυπα σχέσεων ανάλογα με αυτά των μεγαλυτέρων παιδιών, ανταποκρινόμενα βέβαια στα αναπτυξιακά χαρακτηριστικά της ηλικίας τους. Επίσης αναμένεται, σύμφωνα με τις θεωρητικές απόψεις που προαναφέρθηκαν, να διαμορφώνονται διαφορετικά μοντέλα σχέσεων, με βάση το κοινωνικοπολιτισμικό πλαίσιο στο οποίο ζουν τα παιδιά.

Μέθοδος

Η έρευνα έγινε σε τρία νηπιαγωγεία από τρία διαφορετικά κοινωνικοπολιτισμικά πλαίσια της Β. Ελλάδας (μεγαλούπολη=Θεσσαλονίκη, μικρή πόλη=Φλώρινα, χωριό=Μελίτη). Αυτή η ερευνητική μελέτη αποτελούσε μέρος ενός ευρύτερου ερευνητικού προγράμματος διερεύνησης των κοινωνικών σχέσεων των παιδιών προσχολικής και σχολικής ηλικίας.

Στο δείγμα συμπεριλήφθηκαν 76 παιδιά, κατανεμημένα σε δύο τάξεις των 25 και μία τάξη των 26 παιδιών, ηλικίας 3,5 μέχρι 5,5 ετών (Πίν. 1)

Για τη διερεύνηση των κοινωνικών αλληλεπιδράσεων και σχέσεων χρησιμοποιήθηκε η κοινωνιομετρική μέθοδος υπό μορφήν συνέντευξης, λόγω της ηλικίας των υποκειμένων (Bastin, 1970). Δύο ερευνητές σε συνεννόηση με τις υπεύθυνες νηπιαγωγούς και αφού εξοικειώνονταν με τα παιδιά προχωρούσαν στις ατομικές συνεντεύξεις. Η συνέντευξη χρησίμευε για τη διαπίστωση των κοινωνιομετρικών επιλογών των παιδιών και ήταν ημιδομημένη. Αρχικά ζητούνταν από κάθε παιδί να

Φύλο	Μεγαλούπολη	Μικρή Πόλη	Χωριό	Σύνολο
Κορίτσια	15 19.7%	10 13.2%	14 18.4%	39 51.3%
Αγόρια	10 13.2%	15 19.7%	12 15.8%	37 48.7%
Σύνολο	$n_1=25$	$n_2=25$	$n_3=26$	N=76

Πίνακας 1: Σύνθεση του δείγματος κατά φύλο και κοινωνικοπολιτισμικό πλαίσιο

κατονομάσει με σειρά προτεραιότητας τον καλύτερο ή τους καλύτερους φίλους του από την τάξη. Αφού το παιδί ανέφερε τα ονόματα των επιθυμητών συντρόφων, του ζητούνταν να αιτιολογήσει, να δώσει δηλαδή τα κριτήρια με τα οποία επέλεγε κάθε έναν. Όταν τελείωνε το παιδί, ακολουθούσε η ερώτηση σχετικά με το κατά πόσον βλεπόταν ή έπαιζε και εκτός σχολείου με κάποιο από τα παιδιά που ανέφερε. Στις καταφατικές απαντήσεις ζητούνταν περισσότερες διευκρινίσεις σχετικά με τη συχνότητα και τον τόπο των εξωσχολικών επαφών. Τέλος τα παιδιά έπρεπε να κατονομάσουν αυτούς με τους οποίους δεν μπορούσαν να είναι μαζί ή ήταν δυσαρεστημένα και ωθούνταν να αναφέρουν τους λόγους, που τα οδηγούσαν σε κάθε απόρριψη.

Αποτελέσματα - Συζήτηση

Στην απομαγνητοφώνηση των απαντήσεων των παιδιών στηρίχθηκε η κατάρτιση των κοινωνιομετρικών πινάκων κάθε τάξης. Μ' αυτόν τον τρόπο μπορεί να παρασταθεί γραφικά και να υπολογισθεί η δημοτικότητα (status) ή η κοινωνική επέκταση (expansion) κάθε παιδιού, ο βαθμός συνοχής (cohésion) και γενικότερα η δομή των κοινωνικών σχέσεων σε κάθε ομάδα (Moreno, 1970).

Σε κάθε τάξη εμφανίζονται δύο παιδιά, τα οποία συγκεντρώνουν μεγάλο αριθμό επιλογών (6 μέχρι 8 το καθένα). Από τα έξι ιδιαίτερα δημοφιλή παιδιά τα τέσσερα είναι αγόρια και τα δύο κορίτσια. Ως αιτίες για την επιλογή τους αναφέρονται κυρίως το ότι είναι καλοί σύντροφοι στο παιχνίδι, συμπεριφέρονται καλά και είναι πρόσχαροι χαρακτήρες. Τα δημοφιλή παιδιά είναι και ανάλογα κοινωνικά, καθώς η κοινωνική/ συναισθηματική επέκτασή τους (expansion) είναι πάνω από το μέσο όρο της τάξης τους. Επιλέγουν δηλαδή και ανάλογα μεγάλο αριθμό συντρόφων, κάτι που επιβεβαιώνει την επικοινωνιακή αρχή, σύμφωνα με την οποία, αυτός που στέλνει πολλά μηνύματα δέχεται αντίστοιχα και μεγάλο αριθμό μηνυμάτων (Petillon, 1980).

Στις τάξεις της μεγαλούπολης και

της μικρής πόλης υπάρχουν από δύο και στην τάξη του χωριού τέσσερα παιδιά, τα οποία ζουν στο περιθώριο, αγνοημένα από τα υπόλοιπα. Είναι πράγματι φτωχά στις κοινωνικές τους σχέσεις, καθώς και τα ίδια κατονομάζουν έναν ή το πολύ δύο συντρόφους που θα ήθελαν να έχουν σχέσεις. Υπάρχουν παραπέρα και δύο παιδιά σε κάθε τάξη που συγκεντρώνουν μεγάλο αριθμό απορρίψεων, πολύ πάνω από τον μέσο όρο της τάξης τους. Αυτό δεν σημαίνει βέβαια ότι χαρακτηρίζονται από χαμηλή κοινωνικότητα, διότι έχουν τους αγαπημένους τους συντρόφους (Masters & Furman, 1981), αλλά με τη βίαιη ή ενοχλητική συμπεριφορά τους έχουν προκαλέσει πολλές δυσαρέσκειες και προβλήματα.

Η κωδικοποίηση των απαντήσεων των παιδιών έδωσε 17 διαφορετικές διατυπώσεις για την αιτιολόγηση των επιλογών τους, που με τη σειρά τους έδωσαν τις εξής έξι κατηγορίες: κοινές δραστηριότητες, συμπάθεια/ υποστήριξη, εγγύτητα, εξωτερικά χαρακτηριστικά, χαρακτηριστικά προσωπικότητας και άλλοι τυχαίοι παράγοντες. Ενώ η κωδικοποίηση των αρχικά επτά διατυπώσεων για την αιτιολόγηση των απορρίψεων έδωσε τις εξής τέσσερις κατηγορίες: ενοχλητική συμπεριφορά, φυσική βία/επιθετικότητα, αμοιβαία/ευρύτερη κοινωνική απόρριψη και εξωτερικά χαρακτηριστικά (Πίν. 2).

Αν παρατηρήσει κανείς τις κατηγορίες κριτηρίων που προκύπτουν από τις αιτιολογήσεις των επιλογών και απορρίψεων των ελληνόπουλων προσχολικής ηλικίας μπορεί να διαπιστώσει ότι είναι σε γενικές γραμμές αντίστοιχες με τις κατηγορίες κριτηρίων που επισήμαναν σχετικές έρευνες σε άλλες χώρες (Hayes, 1978· Bigelow & La Gaipa, 1980· Hofer et al., 1990).

«Όσον αφορά τις επιμέρους κατηγορίες/ κριτήρια και τη συχνότητά τους φαίνεται καταρχήν να κυριαρχούν «οι κοινές δραστηριότητες». Για τα παιδιά αυτής της ηλικίας το κοινό παιχνίδι ειδικότερα αποτελεί βασικό κριτήριο προκειμένου να περιγράψουν κάποιον ως φίλο τους (Youniss, 1980· Hofer et al., 1990). Είναι μάλιστα χαρακτηριστικό ότι αποτέλεσε τη μία από τις αιτιολογήσεις για τις επιλογές του 82% των παιδιών του δείγματος. Σημαντικό ρόλο παίζει επίσης στις επιλογές των παιδιών η συμπάθεια ή υποστήριξη που μοιράζονται με κάποιον σύντροφο (Furman & Bierman, 1983), όπως και ο οικολογικός παράγοντας της εγγύτητας (propinquity), που διευκολύνει την ανάπτυξη κάποιας σχέσης (Rizzo, 1989).

Τα αποτελέσματα συμφωνούν και ως προς τις συνηθέστερες αιτίες απόρριψης με τα ευρήματα ανάλογων ερευνών. Οι δύο συχνότερες αιτίες απόρριψης είναι «η ενοχλητική συμπεριφορά» και η «φυσική βία ή επιθετικότητα». Όπως φαίνεται, η παράβαση κανόνων ή ενέργειες αντίθετες προς τους σκοπούς της ομάδας αξιολογούνται ήδη σ' αυτήν την ηλικία αρνητικά. Όσον αφορά ειδικότερα τις συγκρούσεις –για τις οποίες συχνά η αιτία είναι η διεκδίκηση κάποιου αντικειμένου– ενώ είναι η κυριότερη αφορμή για το τέλος μιας

σχέσης, φαίνεται ότι η πιθανότητα για την απόρριψη του συντρόφου εξαρτάται τελικά και από τα χαρακτηριστικά ή την ποιότητα της σχέσης. Έτσι εννέα παιδιά του δείγματος ανέφεραν ως απόδειξη της φιλίας τους: « μαλώνουμε καμιά φορά αλλά μετά ξαναγινόμαστε φίλοι». Φαίνεται δηλαδή να γνωρίζουν ότι η φιλία έχει αποκλειστικό χαρακτήρα και διαρκεί πέρα από το συγκυριακό πρόβλημα (Hofer et al., 1990). Η φυσική βία αποτελεί επίσης σημαντικό πρόβλημα για τις σχέσεις των παιδιών αυτής της ηλικίας και όπως φαίνεται συνδέεται με το φύλο, καθώς όλοι οι αρνητικοί αστέρες είναι αγόρια. Αυτή η διαφοροποίηση κατά φύλο πρέπει να οφείλεται στο ότι για τα αγόρια αυτής της ηλικίας η ανοιχτή επιθετικότητα συγκαταλέγεται στα πρότυπα συμπεριφοράς του φύλου τους (Hayes, 1978).

Τα ευρήματα της ερευνητικής αυτής μελέτης όμως διαφοροποιούνται σε κάποια σημεία με τα πορίσματα ανάλογων ερευνών, διότι καταρχήν προκύπτει μία επιπλέον κατηγορία κριτηρίων για τις επιλογές των ελληνόπουλων. Πρόκειται για την επιλογή συντρόφων με κριτήριο «τα χαρακτηριστικά της προσωπικότητάς» τους. Η συχνότητα αναφοράς αυτού του κριτηρίου βέβαια δεν είναι υψηλή αλλά επιτρέπει αμφισβήτηση των στεγανών ηλικιακών ορίων, καθώς παρόμοιες έρευνες το θεωρούσαν κριτήριο για τις επιλογές παιδιών ηλικίας άνω των έξι ετών (Youniss, 1980· Furman & Bierman, 1983). Η δημιουργία αυτής της κατηγορίας κριτηρίων στηρίχθηκε σε διατυπώ-

Κριτήρια Επιλογής	Μεγαλούπολη	Μικρή πόλη	Χωριό	Σύνολο
Κοινές δραστηριότητες	32.8%	38.3%	26.1%	32.3%
Υποστήριξη/ συμπάθεια	19.8%	27.2%	17.7%	21.0%
Εγγύτητα (Propinquity)	4.6%	23.5%	36.5%	19.2%
Χαρακτηριστικά προσωπικότητας	23.4%	8.6%	8.3%	15.0%
Εξωτερική εμφάνιση	11.1%	1.2%	10.4%	8.0%
Τυχαίοι παράγοντες	8.3%	1.2%	1.0%	4.2%
	100.0	100.0	100.0	100.0
Κριτήρια Απόρριψης				
Ενοχλητική συμπεριφορά	40.0%	54.4%	40.5%	45.2%
Φυσική βία/ επιθετικότητα	35.6%	29.6%	48.7%	37.3%
Αμοιβαία/ ευρύτερη απόρριψη	24.4%	9.2%	10.8%	16.0%
Εξωτερική εμφάνιση	–	6.8%	–	2.5%
	100.0	100.0	100.0	100.0

Πίνακας 2: Συχνότητα κριτηρίων επιλογών και απορρίψεων κατά κοινωνικοπολιτισμικό πλαίσιο

σεις του τύπου «είναι καλό παιδί», «βοηθά τους άλλους», «κάνει κάτι καλά» κ.ο.κ. Φαίνεται ότι η γενικότερα θετική συμπεριφορά, ο σεβασμός του άλλου και η ανάπτυξη ικανοτήτων εκτιμάται από τα παιδιά (Asher, Oden & Gottman, 1977).

Κάτι ανάλογο δείχνει και η εμφάνιση του κριτηρίου της αμοιβαίας απόρριψης ή της αίσθησης απόρριψης από την ευρύτερη ομάδα των συνομηλίκων σε ένα όχι υψηλό αλλά οπωσδήποτε αξιοπρόσεκτο ποσοστό. Προφανώς κάποια παιδιά έχουν αναπτύξει ένα κοινωνικό αισθητήριο και κρίνουν ανάλογα τους συντρόφους τους. Κάποια παιδιά αυτής της ηλικίας δηλαδή είναι σε θέση να αξιολογούν τη συμπεριφορά των άλλων και μάλιστα όχι απαραίτητα σε σχέση με τον εαυτό τους.

Η συχνότητα της κατηγορίας «συμπάθεια/υποστήριξη» καταλαμβάνει σε σύγκριση με αποτελέσματα ερευνών σε άλλες χώρες (Furman & Bierman, 1983· Hofer et al., 1990) τουλάχιστον μια θέση υψηλότερα και αποτελεί το δεύτερο σπουδαιότερο παράγοντα κατά την επιλογή συντρόφων για τα ελληνόπουλα της προσχολικής ηλικίας. Η σχετικά σπάνια αναφορά εξωτερικών χαρακτηριστικών, στα οποία περιλαμβάνεται και η κατοχή ελκυστικών αντικειμένων, αμφισβητεί την παγιωμένη άποψη ότι τα νήπια βασίζουν τις επιλογές ή απορρίψεις τους σε εξωτερικά/ φυσικά χαρακτηριστικά (Cooney & Selman, 1978).

Αν τέλος εξετάσει κανείς συγκριτικά τις τρεις τάξεις από τα τρία διαφορετικά κοινωνικοπολιτισμικά πλαίσια, μπορεί να επισημάνει ότι τόσο η κοινωνική τους οργάνωση όσο και τα κριτήρια επιλογής ή απόρριψης συντρόφων παρουσιάζουν γενικά ομοιότητες ή χαρακτηρίζονται από τα ίδια στοιχεία. Παρατηρούνται όμως και ενδιαφέρουσες διαφοροποιήσεις στο επίπεδο καταρχήν της δομής των κοινωνικών σχέσεων ανάμεσα στην τάξη της μεγαλούπολης και στην τάξη του χωριού. Τα παιδιά του νηπιαγωγείου της μεγαλούπολης παρουσιάζουν μεγαλύτερη κοινωνική/συναισθηματική επέκταση (expansion) από τα παιδιά του χωριού, καθώς απευθύνονται σε περισσότερους συντρόφους με τις

	Μεγαλούπολη	**Μικρή Πόλη**	**Χωριό**	**Σύνολο**
Αριθμός επιλογών	77 (Μ.Ο.= 3.1)	55 (Μ.Ο.=2.2)	47 (Μ.Ο.=1.8)	179 (Μ.Ο.=2.35)
Αιτιολογήσεις επιλογών	137 (Μ.Ο.=1.8)	81 (Μ.Ο.=1.5)	97 (Μ.Ο.=2.07)	313 (Μ.Ο.=1.75)
Αριθμός απορρίψεων	40 (Μ.Ο.= 1.6)	35 (Μ.Ο.=1.4)	27 (Μ.Ο.=1.05)	102 (Μ.Ο.=1.3)
Αιτιολογήσεις απορρίψεων	45 (Μ.Ο.= 1.2)	44 (Μ.Ο.=1.3)	37 (Μ.Ο.=1.4)	126 (Μ.Ο.=1.7)

Πίνακας 3: Πλήθος επιλογών ή απορρίψεων και αιτιολογήσεών τους κατά κοινωνικοπολιτισμικό πλαίσιο

επιλογές τους, ενώ τα παιδιά του χωριού επιλέγουν συνήθως έναν ή το πολύ δύο συμμαθητές. Ανάλογα υψηλότερος είναι και ο βαθμός κοινωνικής συνοχής (cohesion) που προκύπτει από το πλήθος των αμοιβαίων επιλογών (Cohen, 1978), της τάξης της μεγαλούπολης σε σύγκριση με τη συνοχή της τάξης του χωριού. Ο συντελεστής συνοχής, που προκύπτει ως πηλίκον του πλήθους των πραγματικών αμοιβαίων επιλογών διαιρουμένου δια του πλήθους των δυνατών αμοιβαίων επιλογών, για τις τρεις τάξεις είναι:

Μεγαλούπολη	17/300 = 0.056
Μικρή πόλη	13/300 = 0.043
Χωριό	9/325 = 0.027

Το κοινωνικοπολιτισμικό πλαίσιο όμως φαίνεται να επιδρά και στα κριτήρια επιλογών και απορρίψεων των παιδιών (Πίν. 2). Καταρχήν μπορεί να παρατηρήσει κανείς ότι, ενώ το κριτήριο της εγγύτητας αναφέρεται από τα παιδιά του χωριού με τη μεγαλύτερη συχνότητα, καταλαμβάνει για τα παιδιά της μεγαλούπολης την τελευταία θέση και για τα παιδιά της μικρής πόλης βρίσκεται κάπου στο μέσον. Μια πρώτη ερμηνεία μπορεί να είναι το γεγονός ότι αρκετά παιδιά του χωριού γνωρίζονται μεταξύ τους και πριν από την επίσκεψη του νηπιαγωγείου ή το ότι έχουν τη δυνατότητα για επαφές και εκτός νηπιαγωγείου. Οπότε το κριτήριο της εγγύτητας επηρεάζει κατά τον αποφασιστικότερο τρόπο τις επιλογές τους (Δικαίου, 1985).

Αν εξετάσει κανείς τις δυνατότητες που έχουν τα παιδιά του δείγματος για εξωσχολικές επαφές κατά περιοχή (Πίν. 4), διαπιστώνει ότι τα παιδιά της μεγαλούπολης διαφέρουν εμφανώς από τα παιδιά του χωριού ως προς τη συχνότητα των εξωσχολικών επαφών τους. Επιπλέον, ενώ για τα παιδιά της μεγαλούπολης το

Τύπος εξωσχολικών επαφών	**Μεγαλούπολη**	**Μικρή πόλη**	**Χωριό**
Παιχνίδι στο σπίτι	12	10	13
Παιχνίδι στον παιχνιδότοπο	4	9	10
Κοινή διαδρομή για το σχολείο	–	–	3
Αιτιολόγηση			
Διαμονή στην ίδια γειτονιά	2	13	11
Γνωριμία από παλιά	2	4	15
Οι γονείς είναι φίλοι	5	7	7
Συγγένεια	–	–	4
Συχνότητα επαφών			
Σχεδόν κάθε μέρα	–	8	18
Σπάνια	4	11	8
Μόνο σε γιορτές	12	–	–

Πίνακας 4: Τύπος, αιτιολόγηση και συχνότητα επαφών κατά περιοχή

σπίτι είναι ο σημαντικά συχνότερος τόπος τέτοιων συναντήσεων, για τα παιδιά του χωριού είναι σημαντική και η γειτονιά ή ο παιχνιδότοπος. Η διαμονή στην ίδια ή σε κοντινή γειτονιά φαίνεται ότι επηρεάζει τις εξωσχολικές επαφές των παιδιών της μικρής πόλης, όπως επίσης και η γνωριμία μεταξύ των γονέων, ενώ η συγγένεια αναφέρεται μόνο από κάποια παιδιά του χωριού ως αιτία για τη σύνδεσή τους.

Τέλος, μία παραπέρα διαφοροποίηση, που μπορεί να παρατηρήσει κανείς, αφορά τη βαρύτητα του κριτηρίου «χαρακτηριστικά της προσωπικότητας» (Πίν. 2). Ενώ για τα παιδιά του χωριού είναι ασήμαντη, αποτελεί για τα παιδιά της πόλης το δεύτερο κατά σειρά προτεραιότητας κριτήριο. Μπορεί να υποθέσει κανείς ότι οφείλεται στο μορφωτικό επίπεδο των γονιών, που στο αστικό κέντρο είναι σαφώς υψηλότερο, καθώς τα περισσότερα είναι παιδιά γονέων με πανεπιστημιακή μόρφωση, ενώ οι γονείς του χωριού οι περισσότεροι είναι απόφοιτοι Δημοτικού και λίγοι Γυμνασίου. Προφανώς, ανάλογα με το μορφωτικό επίπεδο των γονέων, διαφέρει και η διαπαιδαγώγηση των παιδιών. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα, μεταξύ άλλων, το να αξιολογούν τα παιδιά τους συμμαθητές τους με στερεότυπα ενηλίκων (Christea- Doumanis, 1978).

Συμπεράσματα

Η εφαρμογή της κοινωνιομετρικής μεθόδου έδειξε ότι και στις τάξεις της προσχολικής ηλικίας εμφανίζονται στοιχεία τα οποία είναι χαρακτηριστικά για τη δομή και λειτουργία της κοινωνικής ομάδας. Αυτή η οργάνωση μάλιστα πρέπει να οφείλεται στο γεγονός ότι ήδη τα νήπια δεν στηρίζονται μόνο σε λόγους ιδιοσυγκρασίας ή εμπνεύσεις της στιγμής, όταν επιλέγουν ή απορρίπτουν συντρόφους για τις κοινωνικές σχέσεις τους (Hayes et al., 1980). Προφανώς έχουν αναπτύξει κάποια κριτήρια, με τα οποία αξιολογούν τη συμπεριφορά των συντρόφων τους. Αυτά τα κριτήρια ανταποκρίνονται βέβαια στις δυνατότητες της ηλικίας τους, ωστόσο δεν παύουν να βασίζονται τόσο από άποψη ποσοτική όσο και από άποψη ποιοτική σε ένα ευρύ φάσμα προσδοκιών (Hofer et al., 1990). Με αυτά τα δεδομένα μπορεί να υποστηρίξει κανείς καταρχήν ότι η διάγνωση της δομής των κοινωνικών σχέσεων της τάξης από την πλευρά της νηπιαγωγού δεν είναι χωρίς σημασία, διότι τα στοιχεία που θα αποκομίσει έχουν βαρύτητα και στηριζόμενη σε αυτά θα μπορεί να συμβάλει στη βελτίωση των κοινωνικών σχέσεων και γενικότερα του κλίματος της τάξης της (Μπίκος, 1990).

Όπως προέκυψε από τα σχετικά ευρήματα το κοινωνικοπολιτισμικό πλαίσιο παίζει διαμορφωτικό ρόλο τόσο στη δομή των κοινωνικών σχέσεων της προσχολικής τάξης όσο και στα κριτήρια των κοινωνιομετρικών επιλογών ή απορρίψεων των παιδιών. Έτσι η τάξη του χωριού παρουσιάζει χαλαρότερη δομή με τις λιγότερες επιλογές ή αμοιβαίες επιλογές που κάνουν τα παιδιά, ενώ η εγ-

γύτητα παίζει καταλυτικό ρόλο στην ανάπτυξη των σχέσεών τους. Αντίθετα η τάξη της μεγαλούπολης παρουσιάζεται συνεκτικότερη και με τις πολλαπλές επιλογές που κάνουν τα παιδιά, φαίνεται να δίνουν μεγαλύτερη βαρύτητα στις επαφές του νηπιαγωγείου. Αυτή η διαφοροποίηση πρέπει να οφείλεται στο ότι για τα παιδιά της μεγαλούπολης το νηπιαγωγείο είναι το περιβάλλον της πρώτης κοινωνικής τους ενσωμάτωσης και ίσως το μοναδικό περιβάλλον, όπου έχουν τη δυνατότητα για κοινωνικές σχέσεις με συνομηλίκους, οπότε και η «επένδυση» που κάνουν σ' αυτές τις σχέσεις είναι ανάλογα σημαντική. Αντίθετα για τα παιδιά του χωριού οι δυνατότητες επαφών με μέλη της διευρυμένης οικογένειας ή της ευρύτερης κοινωνικής ομάδας (in-group) δρουν ανταγωνιστικά προς τις σχέσεις τους στον περιορισμένο τοπικά και χρονικά χώρο του νηπιαγωγείου.

Στην επίδραση του κοινωνικοπολιτισμικού πλαισίου συνηγορεί και η εξάρτηση του τρόπου, με τον οποίο αιτιολογούν τα παιδιά τις επιλογές ή απορρίψεις τους, από το επίπεδο μόρφωσης και κουλτούρας της οικογένειας. Αυτή η επίδραση διαπιστώνεται και από το ότι παιδιά με συγκεκριμένες προϋποθέσεις από την πλευρά της οικογένειας φαίνεται να προηγούνται της ηλικίας τους και να χρησιμοποιούν κριτήρια που θεωρούνται χαρακτηριστικά μεγαλύτερων ηλικιών (Schneider 1993).

Η διαπίστωση της σημαντικής επίδρασης του κοινωνικοπολιτισμικού πλαισίου στις σχέσεις των παιδιών μπορεί να αξιοποιηθεί με τους κατάλληλους παιδαγωγικούς χειρισμούς. Έτσι το έλλειμμα ως προς την εγγύτητα που παρατηρείται στο περιβάλλον της πόλης μπορεί να αναπληρωθεί είτε με τη συχνή οργάνωση κοινών εξωσχολικών δραστηριοτήτων είτε με τη διεύρυνση του θεσμού του ολοήμερου νηπιαγωγείου. Στο περιβάλλον του χωριού θα πρέπει να δοθεί μεγαλύτερη έμφαση στους γνωστικούς παράγοντες που υπεισέρχονται, με στόχο την ολοκλήρωση της τάξης του νηπιαγωγείου σε μια λειτουργική ομάδα. Με παιχνίδια ρόλων ή κατάλληλες ιστορίες να δοθεί η ευκαιρία στα παιδιά να αναγνωρίσουν ότι ανήκουν σε μια ομάδα, η οποία μπορεί να έχει κοινούς στόχους. Επιπλέον για να λειτουργεί αυτή η ομάδα χρειάζεται κάποιους κανόνες και κάθε μέλος της μπορεί να παίζει κάποιον αξιόλογο ρόλο. Μ' αυτόν τον τρόπο θα μπορέσει η προσχολική τάξη να παίξει τον αντισταθμιστικό της ρόλο όσον αφορά και την κοινωνικο - συναισθηματική ανάπτυξη των παιδιών.

Βιβλιογραφία

Asher S., Oden S. & Gottman J. (1977) : «Children' s friendships in school settings». Στο G. Katz (Ed.), *Current Topics in Early Childhood Education*. Norwood N. York: Ablex Publ., σσ. 68-95.

Bastin G. (1970): *Les Techniques Sociométriques*. Paris: Presses Universitaires de France.

Bigelow B. & La Gaipa J.(1980): «The development of friendship

values and choices». Στο H. Foot, A. Chapman & J. Smith (Eds.), *Friendship and Peer Relations in Children.* N. York: John Wiley, σσ. 34-60.

Christea - Doumanis M. (1978): *The Cultural Function of the Mother-Child Interaction.* Ph. D. Diss., University of Lancaster.

Cohen L. (1978): *Educational Research in Classrooms and Schools: A Manual of Materials and Methods.* London: Harper & Row Publ.

Cooney E. & Selman R. (1978): «Children' s use of social conceptions: toward a dynamic model of social cognition». Στο W. Damon (Ed.), *New Directions for Child Development:* Social Cognition. San Francisco: Jossey Bass, σσ. 12-45

Damon W. & Hart D. (1988): *Self - Understanding in Childhood and Adolescence.* Cambridge: Cambridge University Press.

Δικαίου Μ. (1985): «Το παιχνίδι στα παιδιά των μεταναστών: κοινωνική προσέγγιση». *Παιδαγωγική Επιθεώρηση,* Τεύχ. 2, σσ. 45 - 60.

Furman. W. & Bierman. K. (1983): «Developmental changes in young children' s conceptions of friendship». *Child Development,* (54), σσ. 549-556

Hartup W. & Rubin Z. (1986): *Relationships and Development.* N. York: Lawrence Erlbaum.

Hayes. D. (1978): «Cognitive basis of Liking and Disliking among preschool Children. *Child Development,* (49), σσ. 906-909

Hayes D., Gershman T. & Bolin, L. (1980): «Friends and enemies: cognitive bases for pre-school children' s unilateral and reciprocal relationships». *Child Development* (51), 1276-1279.

Hofer M., Becker U., Schmidt B. & Noack P.(1990): «Die Altersabhängigkeit von Vorstellungen über Freundschaften 6- bis 14jährigen». Στο M. Knopf & W. Schneider (Hrsg.), *Entwicklung.* Göttingen: Hogrefe, σσ. 65-82

Masters J. & Furman W. (1981): «Popularity, individual friendship and specific peer interaction among children». *Developmental Psychology,* (17), σσ. 344-350

Μπίκος Κ. (1990): *Βελτίωση των κοινωνικών σχέσεων στη σχολική τάξη.* Αθήνα: Βιβλιοεκδοτική Αναστασάκη

Moreno, J. (1970): *Fondements de la Sociom*(trie. Paris: P.U.F.

Petillon H. (1980): *Soziale Beziehungen in Schulklassen.* Weinheim: Beltz.

Rizzo T. (1989): *Friendship Development among Children in School.* N. York: Ablex.

Schneider B. (1993): *Children's Social Competence in Context: the contributions of family, school and culture.* N. York: Pergamon Press.

Selman R. (1980): *The Growth of Interpersonal Understanding.* N. York: Academic Press.

Triandis H. & Vassiliou V. (1972): «A comparative analysis of subjective cultures». Στο H. Triandis (Ed.), *The Analysis of Subjective Culture.* N.York: John Wiley.

Youniss J.(1980): *Parents and Peers*

in Social Development. Chicago: University Press.
Wertsch J. (1985): *Vygotsky and the Social Formation of Mind.* Cambridge: Harvard University Press.

Summary

Researchers, based on the sociocultural factor, tried to investigate if different models of social relationships are formed among nursery school children. By interviewing classes from an urban, a semi-urban and a rural origin (N = 76) the sociometric choices were gathered.

The study of the structure of the social relations showed that the class from the urban origin presented significantly higher cohesiveness, a thing owed to the fact that for the city children nursery school is the first and, most of the times, the only social integration environment. Analysis of the attributions of the choices showed also the influence of the sociocultural environment: country children consider «propinquity» more frequently as a criterion for the choice of companion / playmate than city children. In fact for the latter «propinquity» it seems not to play any role at all.